

Alter historik generelt.

Af Karin Bæk, Kunsthistoriker.

Det kristne alter består af en ophøjet overflade, rektangulær i formen, hvorpå messens offer celebreres. Den tidligste henvisning i kristendommen stammer fra Paulus' breve til korintherne kap.10, vers 21. Apostlene kaldte dette bord for "Herrens bord/Trapeza Kyriou" og det var det sted, hvorpå eukaristien blev ofret, de kaldte bordet således i modsætning til "Djævelens bord" også kaldt "bomos", (det betyder "noget, der larmer") som var hedningernes alter. Trapeza blev også det navn, som de hedningekristne tog til sig, ikke altid med et tillægsord bagved, og navnet trapeza blev også brugt af de græske kirkefædre, når de valgte at benævne bordet mere indgående, så blev det til "Trapeza iera/mystike". Ordet "trapeza" betyder egentlig "en plade, der hviler på 4 ben", men blev hurtigt forbundet med det at ofre.

I epistlen til hebræerne kap.13, vers 10 bruges ordet "Thysiasterion", som betyder "et offerbord". Det var det alter, som Noah rejste for at takke Herren. Det er også et ord, der bruges langt op i det 5. og 6. årh. og det må ses på baggrund af, at der også var jøder blandt de kristne, som havde deres traditioner fra Mosebøgerne (Gamle Testamente). Og dette navn blev i øvrigt som også nævnt flere gange i Septuagintaen, Mosebøgerne oversat til græsk.

De første ikke-jødiske kristne var grækerne, men efterhånden som denne nye tro, som mange opfattede som en sekt af jødedommen, spredtes også udi det magtfulde romerske rige, blev latin det sprog, der nu blev brugt. Det betød så, at de græske ord blev erstattet af latin, ikke sådan at de græske ord forsvandt, men de gled i baggrunden til fordel for magthavernes sprog. Nu blev trapeza til "altare, mensa, ara, altarium", men også benævnt "Altare Domini, eller Mensa Domini", (altare af latin altus, der betyder høj/ophøjet). "Ara" bliver der nu set ned på, på samme måde, som grækerne så på "Bomos", altså et "hedningealter". Efterhånden som kristendommen blev mere udbredt, skelnede man skarpt mellem "Altare" og "Ara", og de kristne tilføjede ordet "Diavolo". De var jo selv konvertitter og derfor følte de, at de var blevet frelst gennem Kristus, og var derfor ophøjede og kunne bekæmpe de andre, som stadig fastholdt den gamle gudelære.

I Mosebøgerne omtales der to typer altre, det ene alter er til brændofre og det andet er til afbrænding af røgelse. Men længe før har der været altre, da det faldt naturligt for fortidens mennesker at bringe ofre, og da gudeofre jo var til noget, der var langt større end mennesket selv, har det været naturligt, at lægge offergaven OP på noget eller at lægge den ned for foden af noget, der var bygget OP.

Vi kender det store hedningealter Pergamonalteret, som i dag står på Pergamonmuseet i Berlin. Da kristendommen først havde sat sig fat blandt grækerne, blev Pergamonalteret synonym med det diabolske, altså virkelig det værste, man kunne forestille sig som kristen. Pergamonalteret blev brugt til tilbedelse af både Zeus, den øverste af Olympens Guder, og af Athena, datter af Zeus, Gudinde for den modige kriger, og for videnskab og for kvinders håndværk med nål, dvs bl.a. vævning og beskytter af flere store byer herunder Athen. Man tilbad disse guder i Pergamon, i 400 år, byen blev meget velhavende, men det fulgte også med, at den i alle 400 år var tilhyllet i røg fra alle ofringerne, for mennesker kom langvejs fra for at tilbede og ofre der. Efterhånden som flere og flere annekterede den nye tro på Kristus, svandt troen på de gamle guder og Pergamonalteret blev til sidst forladt og det blev aldrig brugt som et kristent alter. Man tilbad inde i en indviet bygning og ikke ude i den farlige natur.

Mange mennesker både blandt hedninger og kristne havde også altre hjemme hos sig selv, og det var meget udbredt især blandt de første århundreders kristne. Ofre kunne bringes som taksigelse, eller i forbindelse med bøn.

I kristendommen blev altrene i begyndelsen bygget af træ, nogle endda på en sådan måde, at de kunne flyttes omkring og bringes derhen, hvor man nu skulle fejre eukaristien. Da kristendommen blev den eneste tilladte religion i 395, en slags "statsreligion", kunne kirkebyggeriet frit tage fat. Hvor man tidligere havde brugt rigmandsvillaer, gravkamrene under Rom eller andre hemmelige steder til tilbedelse af Kristus, kunne man nu bygge "rigtige" kirker.

I disse første kirker blev alteret placeret frit, således at den celebrerende kunne gå frit rundt om alteret, idet han ved hver Messe konsekreerede (dvs. han indviede) det, så det blev helliggjort til det høje formål, nemlig taksigelse og tilbedelse af Guds søn og frelser, Jesus Kristus. I disse gamle kirker blev alteret placeret mod vest og kirkedøren mod øst. I disse første kirker, var det kutyme, at præsten halvt oppe af gangen vendte sig om og gik baglæns bukkende mod øst, og det betød også, at han gik bagom alteret og hele tiden så mod øst, menigheden så også mod øst, indtil præsten stod bag alteret.

Omkring de første kristne altre blev der ofte rejst søjler, de var som regel bearbejdet af træ, de kunne være udsmykket, men også bare lige op uden udsmykning. Grunden var, at altrene også symboliserede martyrenes grave og ofte blev kirker bygget, hvor martyrer var blevet dræbt, eller også kunne man begrave et reliquium af en martyr under eller inde i selve alteret i et lille sepulcrum.

Først senere, da kirkearkitekturen blev lavet om og alteret flyttet mod øst og indgangen mod vest, blev alteret et offerbord mere end en grav og der kunne gøres plads til at hostien i et lille rum i alteret, sådanne altre kaldes *tabernakelalter*. Reliquiet blev så gemt i et helligt skrin ovenpå alteret. Nogle gange var hostien gemt i lille mobilt tabernakel, som præsten kunne bringe med sig i tilfælde af forskellige situationer, hvis han f.eks. var kaldt ud til en døende.

Da kristendommen kom til norden (omkring år 900) opsatte man i de ældste kirker to altre, *højalteret* og et *lægmandsalter*. Højalteret, kirkens hovedalter, stod et stykke væk fra lægmandsalteret, og var ophøjet i forhold til dette, det kunne være, der var bygget trapper op til højalteret, men det kunne også bare været understøttet af en højere sokkel. Det var lægmandsalteret, der blev brugt på almindelig søndage, og højalteret brugt ved de store helligdage, der var der flere af den gang, men der var to gange om året, hvor menigheden måtte komme helt op til højalteret, og det var julenat og palmesøndag, som stadig er store festdage. Alle andre søndage og helligdage kom man kun til lægmandsalteret. De gamle lægmandsaltre var ofte hugget ud af granit eller en anden stenart og de havde en lille fordybning midt i overfladen, hvori man gemte et reliquie. Det var af stor vigtighed for en kirke at eje et reliquie, for det gjorde, at kirkens menighed voksede, og især hvis en kirke kunne fremvise et reliquie af en kendt eller virksom helgen. Men til sidst forsvandt lægmandsalteret og højalteret blev det eneste, med mindre der var særlige kapeller knyttet til kirken. Alteret blev så flyttet længere imod væggen, men dog stadig sådan, at præsten kunne gå bagved det.

I Danmark blev der lavet en ny form for romanske alter i 11-1200 tallet, de gyldne altre, det hedder det naturligtvis, fordi de blev guldbelagt eller belagt med forgyldt kobber. Alteret var lavet af træ med mange udskæringer, der enten handlede om Jomfru Marias liv eller også om Jesu liv og død. Man ved ikke præcis, hvor mange af disse altre, der har været, men vi kender til syv, hvoraf to stadigvæk er i brug og de øvrige fem kan ses på Nationalmuseet i København. Altrene fandtes kun i Jylland og man mener, at de er dannet efter sydlandsk mønster, da man har fundet lignende i Norditalien.

Billederne var alle placeret på forsiden af alteret som et antemensale. Disse gyldne altre var "*Retabelaltre*" og det er netop her, at alteret i Svenska Gustafskyrkan er interessant, idet også det er et retabelalter.

Det er nødvendigt lige at vende blikket til kirkearkitekturen, der som tidligere omtalt fra det 4. årh.

kunne udvikle sig og kirker kunne nybygges. Kirken blev skabt i en arkitektur, fyldt med symboler, kirken er jo netop Herrens Hus og det ophøjede sted ved kirkens hovedalter var symbolet på selve himmelen, og der hvor menigheden sad var det jorden. Det blev især tydeliggjort ved den romanske arkitektur, hvor det latinske kors blev grundplanen.

Der hvor hovedalteret blev placeret kaldes *koret* og netop koret er der, hvor man symbolsk tænkte sig englenes kor var ved siden af og bagved Guds Trone, men i praksis var det der, hvor klerkene og sangerne stod rundt om alteret, selve ordet "kor" kommer af "corona/kreds". Og koret er stadig det sted i kirken, hvor alteret står i den gamle arkitektur, i den moderne kirkearkitektur er det ofte anderledes.

Billederne var alle placeret på forsiden af alteret som et antemensale. Disse gyldne altre var "*Retabelaltre*" og det er netop her, at alteret i Svenska Gustafskyrkan er interessant, idet også det er et retabelalter.

Karin Bæk, kunsthistoriker